

A demenciák

Dr. Kondákor István

**PTE Neurológiai Klinika,
Pécs**

Fordulópontok a demenciák kutatásában

- **A századforduló**
  - **Binswanger kór (1892), Pick betegség (1894)**
  - **Alzheimer kór (1906)**
- **Az 1930-as évek**
  - **Extracorticalis struktúrák (thalamusz, törzsdúcok)**
- **Az 1970-es évek**
  - **Új neurokémiai ismeretek, ill. képalkotó vizsg.**
  - **Alzheimer kór és a senilis dementia egységessége**
  - **1974: multi-infarctusos dementia (MID), mint fogalom elfogadottá válik**

A dementia diagnosztikai ismérvei

- 1. A rövid- és hosszútávú memória kimutatható károsodása**
- 2. Legalább egy tünet az alábbiak közül:**
  - elvont gondolkodás érintett**
  - károsodik az ítélőképesség**
  - egyéb magasabb idegrendszeri működészavar tünetei (afázia, apraxia, agnózia)**
  - premorbid személyiségvonások hangsúlyozottá válnak**
- 3. A fentiek jelentősen megnehezítik a beteg munkavégzését vagy napi életvitelét**
- 4. A tünetek nem delírium idején keletkeznek
(Tudatzavar mindig kizárandó!!!)**

A demencia leggyakoribb tünetei

---

1. Kognitív tünetek

- rövid- és hosszútávú emlékezetzavar, tanulási zavar
- afázia, apraxia, agnózia
- percepció zavara
- figyelem zavara
(neglect, figyelem-megosztási képtelenség)
- gondolkodás zavara
(produktív és reprodukív intelligencia)

2. Nem-kognitív, pszichés kórtünetek

- affektív zavarok (anxietas, depresszió)
- hallucinációk, téveseszmék
- indíték- és késztetészavarok, agresszivitás
- egyéb, nem kognitív neurológiai tünetek
(járászavar, extrapyr. és vegetatív zavarok)

Vezető tünet: az emlékezés zavara

A dementia obligát tünete

- az információ megjegyzése, raktározása és felidézése
- rövidtávú memória (pár perces, pl. fejszámolás)
- hosszútávú memória
- szemantikus (pl. verstanulás) és implicit emlékezet (pl. biciklizés)

A memória neuroanatómiai háttere

- temporolimbikus lebeny
  - hippocampus: új, tényyszerű anyag tanulása
  - temporalis lebeny: lexikális anyag, arc, útvonal
- frontalis lebeny: szocializáció
- törzsdúcok, kisagy, thalamusz: procedurális memória
- striatum: szokások

Specifikus lebenytünetek

- **Frontalis pszichoszindrómák**
  - készletés, motiváció, spontaneitás csökken
  - kognitív flexibilitás csökken, perszeveráció
  - személyiségváltozás, gátlástalanság, moriahajlam
  - irritabilitás, empatia hiánya

- **A parietalis lebeny tünetei**
  - amnesztikus afázia, apraxiák
  - agnóziák (anosognosia, acalculia, jobb-bal tévesztés)

- **A temporalis lebeny tünetei**
  - sensoros afázia, illúziók, hallucinációk

- **Az occipitális lebeny tünetei**
  - alexia, hemianopsia, kérgi vakság

Lokalizáció szerinti klasszifikáció

Kortikális

- **Alzheimer-kór**
- **frontotemporális dementiák**
(pl. Pick-atrophia)
- **alkoholos encephalopathia**

Szubkortikális

- **progresszív szupranukleáris bénulás**
(PSP)
- **Huntington-kór**
- **Parkinson-kór**
- **multi-infarct dementia (MID)**

Kortiko-szubkort.

- **Lewy-testes betegség**
- **kortikobasalis degeneráció**
- **vascularis dementia**

Multifokális

- **Creutzfeldt-Jakob betegség**

Alzheimer-kór: Történeti háttér

- **Alois Alzheimer (1864-1915)**
  - **német pszichiáter és neuropathológus**
  - **Frankfurt, Heidelberg, München, Breslau**
  - **1901, Frankfurt:**
    - **Auguste D. nevű páciens**
    - **memóriazavarok, desorientáció, aphasia,**
    - **kiszámíthatatlan paranoid magatartás,**
    - **akusztikus hallucináció**
  - **első publikált eset, ami a későbbi betegség alapját képezi**
- **Simchowitz, 1924: “senilis plaque”**

Alzheimer-kór: A betegség lefolyása I.

---

1. szakasz („prae-symptomatikus dementia”)

- emlékezethanyatlás, amit elsősorban a környezet észlel
- térbeli vagy időbeli tájékozódó képesség megbomlik
- személyiségváltozás finom tünetei (érdektelenség, apátia, kreativitás csökken)

2. szakasz (kezdődő, „incipiens” dementia)

- a neveket elfelejti, bevásárlási listákat kell, hogy készítsen
- elfelejti a telefonhívásokat, megbeszélte találkozóját
- szótalálási nehézségek
- térbeli tájékozódási bizonytalanság, közlekedési nehézségek
- szoc. viselkedés zavara (tapintatlanná válik, empátia-készség ↓)
- hangulati elszíntelenedés, ill. depresszió

Az Alzheimer-kór: A betegség lefolyása II.

---

3. szakasz (középsúlyos definitív demencia)

- már a listákat sem tudja használni bevásárlásnál
- arcról ismerősöket nehezen vagy nem ismer fel
- állandó szótévesztés, ismétlések, számolási képtelenség
- tisztálkodás, WC-használat felügyelete szükséges
- autózézetési képesség megszűnik
- nyugtalanság, szorongás

4. szakasz (súlyos demencia)

- már a hozzátartozókat sem ismeri fel („a múlt ködében él”)
- érthetetlen, összefüggéstelen beszéd
- mozgáskészség jelentősen romolhat, ágyhoz kötötté válhat
- vegetatív működéseket nem képes kontrollálni

Alzheimer-kór: Diagnosztika

---

1. Memória-tesztek

- a megjegyző emlékezés hanyatlása az előtérben
- Mini Mental Memory Test (MMMS)
(16-24 pont: enyhe, 10-15: kp., 10 pont alatt: súlyos)

2. Képalkotó vizsgálatok

- temporalis lebeny medialis atrophia
- hippocampus-atrophia, perihippocampalis fiss. tágulata
- az atrophia mértéke sokszor jól korrelál a demenciával
- később az atrophia kiterjedtebbé, diffúzzá válik
- gyakran fehérállományi hypodensitások is láthatóak

3. SPECT: - bilaterális, temporo-parietális anyagcsere-csökkenés

4. PET: - az anyagcsere-változás követi a klinikai állapotot - gyógyszerhatást követni lehet

Az Alzheimer-kór: Szövettan

Pozitívumok

**neuriticus senilis plaque-ok
(β -amyloid depositumokkal)**

**neurofibrillaris fonadék
(kóros Tau-fehérjék)**

mikroglia aktiváció

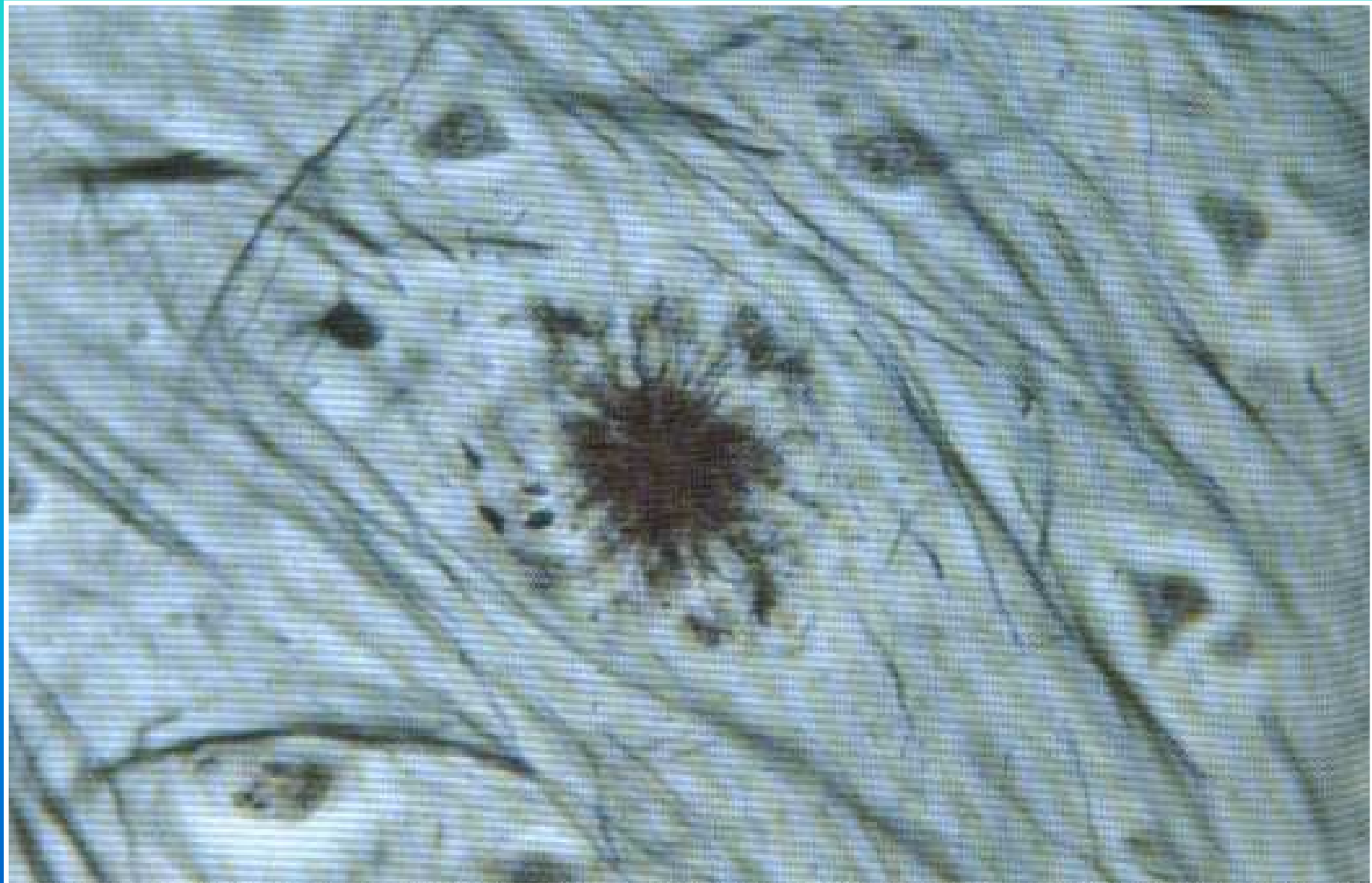
Negatívumok

**idegsejtszám
csökkenés**

**szinapszis-szám
csökkenés**

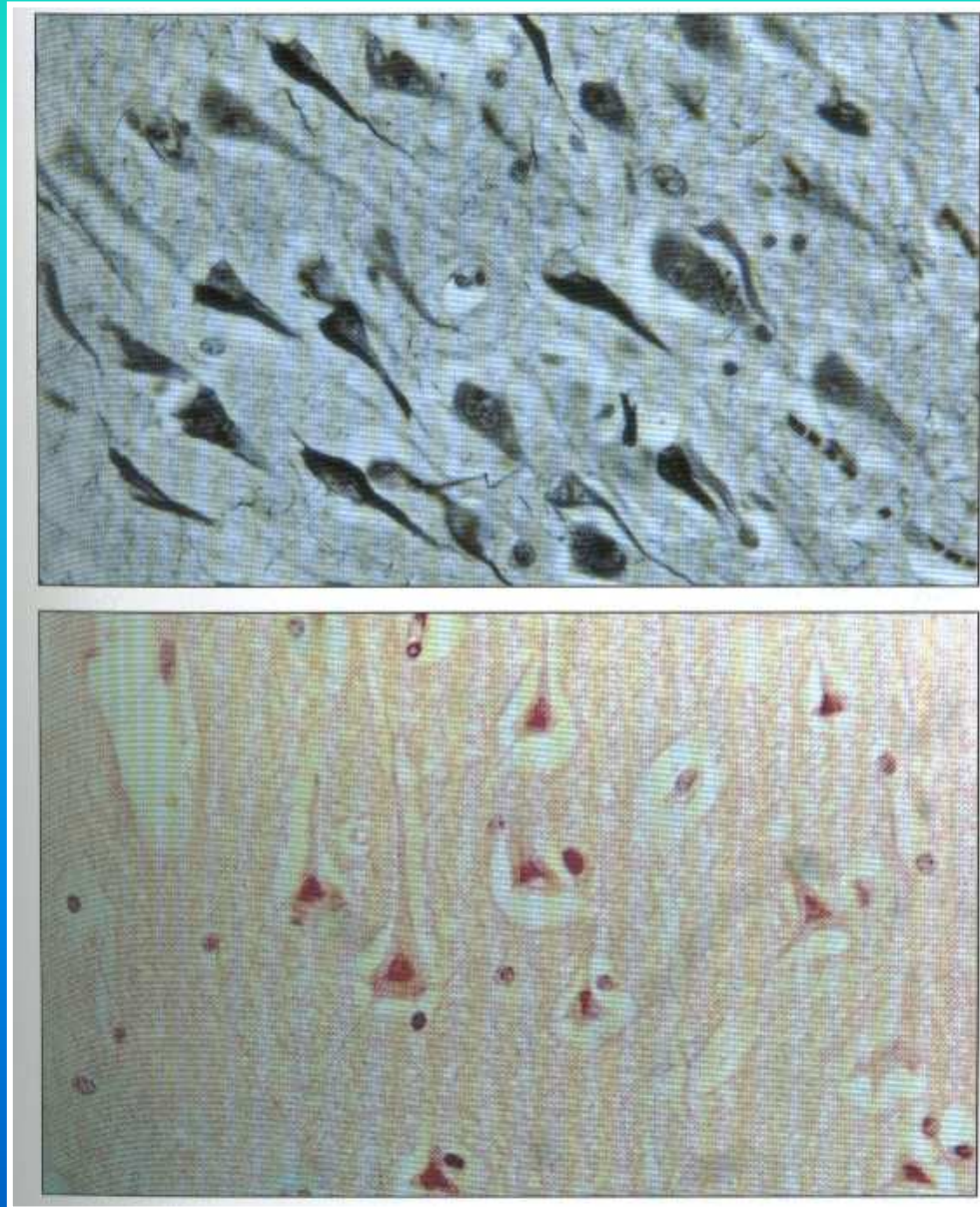
Amyloid plaque

Neurofibrillaris fonadék

Alzheimer-kór: Biológiai markerek

Az in vivo diagnózis a teljes biztonságot nem éri el

1. A lehetséges genetikai terheltség kimutatására

- **apolipoprotein-E ϵ 4**

2. A következmények kimutatására perifériás markerekkel

- **vér alakos elemei (pl. thrombocyták alakváltozása)**
- **plazma-szérum proteinek (PHF-Tau, β -amyloid)**
- **bőr fibroblasztok**
- **egyéb (pl. csökkent acetylcholinesterase-aktivitás)**

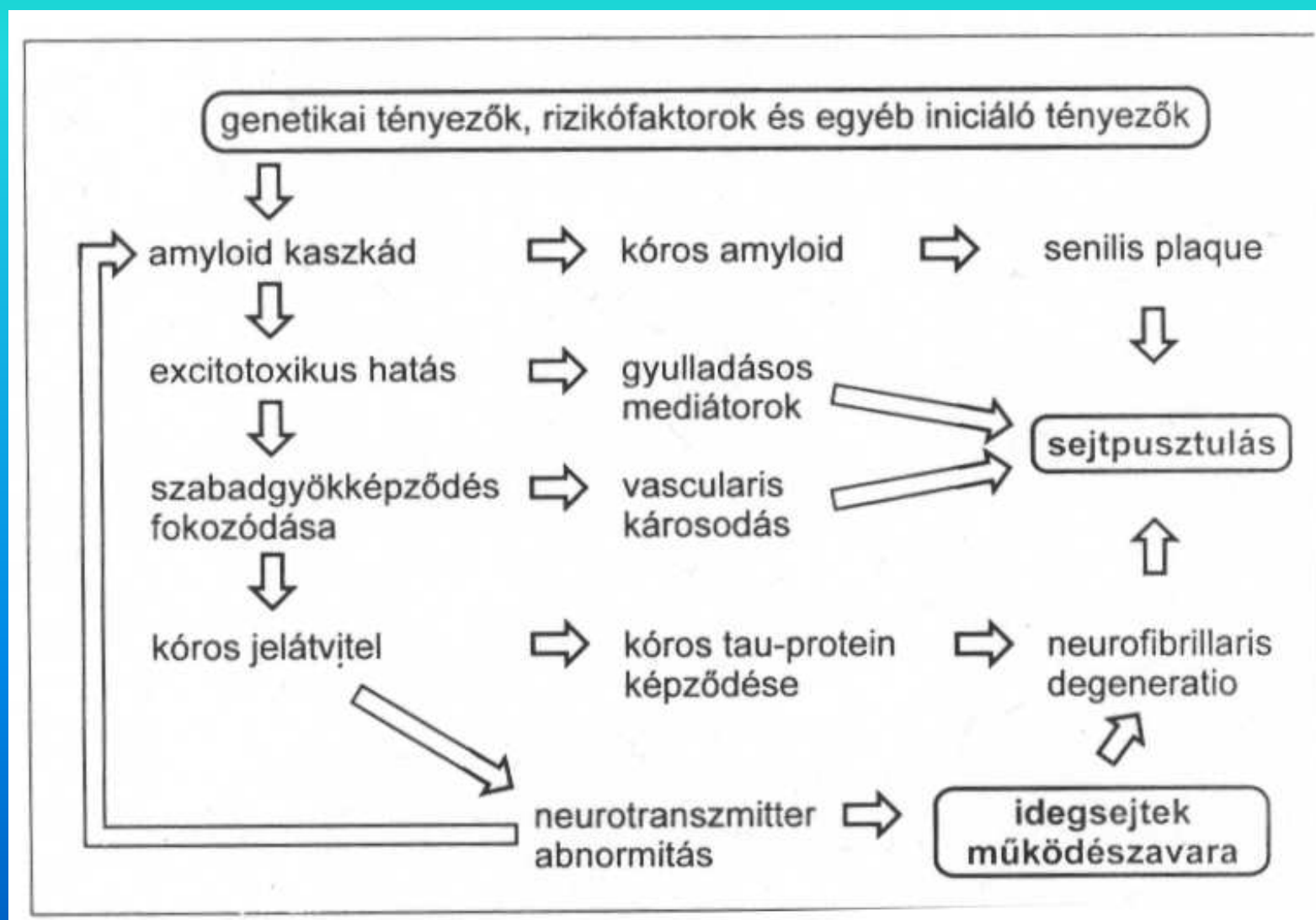
Alzheimer-kór: Pathofiziológiai modellek

- **Genetikai modell**
  - amyloid prekursor protein (21. kromoszóma)
  - presenilin-1 transmembrán protein (14. kromoszóma)
  - presenilin-2 (1. kromoszóma)
- **Kóros fehérjék**
  - magas amyloid-tartalmú senilis plaque-ok intercellulárisan
  - kóros tau-fehérjéket tartalmazó neurofibrillaris degeneráció
- **Neuro-transzmitter modell**
  - kolinerg szint ↓, glutamát ↑, excitotoxikus hatás
- **Szabadgyök-hatások**
  - citotoxikus hatás a vulnerabilis, lipidben gazdag agyszövetre
  - fehérje enzim-aktivitás csökkenés, DNS-mutációk
  - mitokondrium duzzad, desorganizálódik

Az Alzheimer -kór integratív patogenetikai modellje

Mi várható a jövőben?

(Publikálatlan adatok)

- **human bőr fibroblasztok vizsgálata**
(Laboratory of Cellular Ageing, Aarhus, Denmark)

1. Kinetin (N6-furfuryl-adenine)

- „anti-aging” hatás
- a DNS oxidatív károsodását lassítja
- intracelluláris végtermékek eltávolítását gyorsítja
- növeli a sejt stressz elleni toleranciáját

2. Ismételt, enyhe meleg hőhatás kedvező effektusa

- a sejt növekedési karakterisztikája nő
- egyéb biokémiai szintézisek aktívabbá válnak

Alzheimer-kór: Kockázati tényezők

- **Igazoltan növeli a kialakulás esélyét**
  - **életkor**
  - **családi halmozódás**
  - **apolipoprotein-E ϵ 4 kimutatása**
- **Lehetséges, hogy növeli a kialakulás esélyét**
  - **koponyatrauma**
  - **korábbi depresszió**
  - **vascularis kockázati tényezők**
  - **ivóvíz alumíniumtartalma**
  - **alkoholfogyasztás**
- **Igazolt protektív hatás**
  - **iskolai végzettség**
  - **dohányzás**

Fronto-temporális demenciák

- **nem a memóriazavar, hanem a személyiségvált. a vezető tünet**
- **neuroradiológia: frontalis károsodás, ill. anyagcserezavar**
- **neuropatológia eltér az Alzheimer-kórétól**

Pick-betegség

- **jellegzetes frontalis demencia**
- **Arnold Pick, 1892-ben írta le**
- **személyiségzavar, látványos morális hanyatlás**
- **később beszédzavar, perszeveráció**
- **késői stádiumban: súlyos leépülés**
- **jellegzetes a hyperoralitás, ill. hyperszexualitás**
- **hist.: fronto-temp. idegsejt-puffadás, argentophil zárványokkal**

Degeneratív betegségekhez társuló dementiák

- **Parkinson-kór**
- **Lewy-testes betegség**
  - **fluktuáló kognitív zavar, vizuális hallucinációk,**
  - **parkinsonismus**
  - **parahippocampalis gyrusban: Lewy-testek (intracell. neurofilamentum-depositumok)**
- **Progresszív supranuclearis bénulás (PSP)**
- **Corticobasalis degeneratio**

Prion-betegségekhez társuló dementiák

Creutzfeldt-Jakob betegség

- **lassú-vírus** infekció, **hosszú inkubációs idővel**
- **az ágens átoltható (kerge-marha kór)**
- **jellegzetes multifokális demencia**
- **dementia, myoclonus, specifikus EEG-minta**
- **kezdetben magatartás-változás**
- **később neurológiai tünetek (extrapiramidális)**
- **utoljára fejlődik ki a demencia, myclonusokkal**

Szekunder demenciák I.

---

1. Cerebrovascularis kórképek

- az Alzheimer mellett a leggyakoribb ok (20-30%)

1.1. Multi-infarct dementia (MID)

- 1970-es években: kritikus mennyiségű agyszövetvesztés kell a szellemi hanyatláshoz
- 1974: - MID-konceptió, mint a gócos agybántalmak eredménye
- külön-külön a gócok kiterjedésre kicsik, nem okoznak neurológiai tüneteket

Szekunder dementiák II.

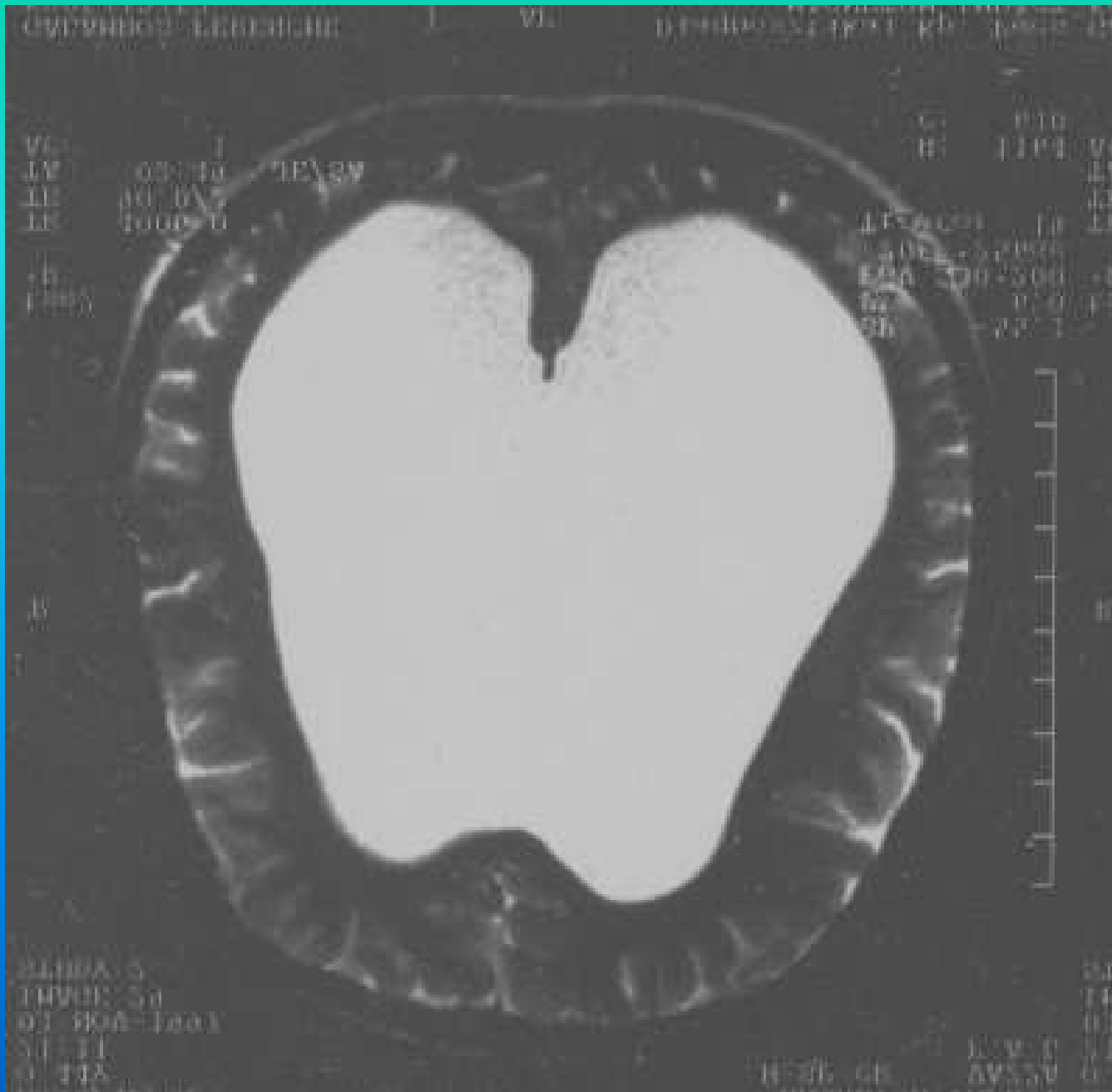
1.2. Binswanger-kór

- **progresszív szubkortikális hypertenzív encephalopathia**
- **típusos CT eltérés:**
  - **perivascularis, diffúz fehérállományi károsodás**
  - **kamrarendszer közeli likvor-beivódás**

2. Hydrocephalushoz társuló dementiák

- **dementia, járászavar, vizelési inkontinencia**

A farmakoterápia alapvonalai

Terápia típ.	Jellege	Gyógyszer-csoport
kognitív	tünetjavítás progressziólassítás	nootrop szerek AChE-inhibítorok (rivastigmin, donepezil) antioxidánsok MAO-B inhibítorok (selegilin)
nem-kogn.	depresszió agitáció paranoid szindróma anxietas	SSRI antipszichotikumok antiepileptikumok benzodiazepinek buspiron

A jövő terápiás lehetőségei

(Publikálatlan adatok)

- amyloid-depositumok enyhe gyulladáskeltő hatásának csökkentése
- **VCP (Virus-encoded Complement-control Protein)**
(Department of Mikrobiology and Immunology, Louisville, USA)
  - vírusellenes vaccina
  - blokkolni képes az amyloid-kaszkádot
  - csökken a gyulladás mértéke
  - lassíthatja a betegség progresszióját és a memória romlását

Encephalopathiák

Reverzibilis tünetek, de szövettanilag kimutatható agyi károsodások

Háttérükben krónikus etiológiai tényező

- **anoxia, - ischaemia**
- **toxikus okok (pl. alkohol)**
- **metabolikus zavarok**

Általában ismert a rizikófaktor és az alapbetegség

- **hypertónia, arteriosclerosis, diabetes**

Tünetek:

- **fokális (motoros bénulás, paresztézia)**
- **diffúz (dementia, inkoord., vegetatív zav.)**

Hypertenzív encephalopathia

**A vérnyomás hirtelen kiugrása áll a háttérben
(200-250Hgmm syst.)**

Anamnézisben általában hypertónia (nem mindig)

**Fejfájás, hányás, látászavarok, neurológiai
góctünetek**

**Fokális vagy generalizált epilepsziás rohamok
kísérhetik**

Ok: cerebrovascularis spazmus

- az agyi keringés kóros autoregulációja
- kisebb infarctusok, ill. petechiális vérzések
- szemfenéken: papilla-ödéma, retinális bevérzés

Terápia: a tenzió rendezése

Hepaticus encephalopathia

Anamnézisben:

- **cirrhosis, hepatitis, vagy krónikus etilabusus**

Formája:

- **krónikus progresszív, vagy akutan fellépő**

Ok:

- **az ammónia és más toxinok akkumulálódnak a vérben, és az agyszövetbe diffundálnak**

Tünetek:

- **somnolencia, agitált viselkedés, hányinger,**
- **nystagmus, tremor**

Diagnózis:

- **emelkedett bilirubin, transzamináz, ammonia**
- **EEG: diffúzan lassult, trifázisos komponensek**

Urémiás encephalopathia

Számos betegség vezethet vese functiós zavarhoz
- hypertónia, SLE, diabetes

Kérdés: a neurológiai tünetek az urémia primer vagy szekunder következménye

Klinikailag:

- myoclonus, agitáció, rohamok, fejfájás, dementia

Laborvizsgálatok:

- kóros kalcium metabolizmus és mellékpajzsm.

Terápia:

- dialízis, antiepileptikus kezelés

Wernicke-encephalopathia

Krónikus alkoholizmus késői következménye

Ok:

- **thiamin-hiány (B₁-vitamin hiány)**

Következmény:

- **a periventriculáris szürkeállomány demyelinizációja és gliózisa**
- **petechiális bevérzések**
- **leggyakrabban érintett:**
  - **thalamusz, oculomotorius, abducens,**
  - **vestibuláris magvak, cerebellum**
- **ophtalmoplégia, ataxia, zavartság**
- **macrociter anemia**

Terápia:

- **azonnali nagy dózisú, iv. thiamine (200mg iv.)**